

Отримано: 26 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 6 листопада 2023 р.

Прийнято до друку: 8 листопада 2023 р.

e-mail: Olenalysenko8@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9424-350X>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-103-106

Лисенко О. А. Компетентнісний підхід до формування культури мовлення студентів юридичних спеціальностей. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 103–106.

УДК: 808.3:378.14

Лисенко Олена Анатоліївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті досліджено роль і значення компетентнісного підходу у формуванні культури мовлення студентів юридичних спеціальностей. Виокремлено особливості сучасної компетентнісної освіти, яка має на меті надати людині комплекс знань і практичних навичок для успішної самореалізації в різних сферах життя, орієнтується на креативність, ініціативність, самостійність і мобільність майбутніх спеціалістів. Визначено, що компетентнісний підхід найбільш глибоко відображає інновації, що відбуваються сьогодні в усіх європейських країнах, забезпечує високий рівень та ефективність професійної підготовки.

Установлено, що компетентнісний підхід надає інтегрований досвід розв'язання життєвих проблем і виконання важливих професійних функцій, соціальних ролей і компетенцій. Акцентовано увагу на визначенні ключових компетентностей для навчання впродовж життя, що дають змогу людині ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах, сприяють підвищенню якості суспільства та індивідуальному успіху.

Визначено, що основним завданням мовної підготовки майбутніх фахівців є формування й розвиток мовних і мовленнєвих компетентностей, що слугують репрезентативними характеристиками його професійної компетентності. Установлено, що система компетентнісного навчання у вищій освіті по-новому ставить акценти на засобах навчання та вимогах до викладання. Пріоритет надається тим, що передбачають комунікативні та ситуативні завдання, вимагають залучення креативного досвіду студентів, наближені до майбутньої юридичної діяльності. Надано практичні рекомендації щодо методів навчання, що сприяють формуванню основних фахових компетентностей, зокрема культури мовлення майбутніх спеціалістів.

Зроблено висновок, що компетентнісний підхід є основним чинником у становленні комунікативної компетенції юристів, а мовна компетентність фахівців є показником їхніх професійних знань, ціннісних орієнтацій та мовної культури.

Ключові слова: компетентнісний підхід, культура мовлення, ключові компетентності, комунікативна компетентність, професійна підготовка, мовна і мовленнєва компетентність, компетентнісне навчання, юридична діяльність.

Olena Lysenko,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Yaroslav Mudryi National Law University

A COMPETENT APPROACH TO THE FORMATION OF SPEECH CULTURE OF LEGAL STUDENTS

The article examines the role and significance of the competence approach in the formation of speech culture of law students. The features of modern competence education are highlighted, which aims to provide a person with a set of knowledge and practical skills for successful self-realization in various spheres of life, and focuses on creativity, initiative, independence and mobility of future specialists. It was determined that the competence approach most deeply reflects the innovations taking place today in all European countries, ensures a high level and efficiency of professional training.

It was established that the competence approach provides an integrated experience of solving life problems and performing important professional functions, social roles and competencies. Attention is focused on defining key competencies for lifelong learning, which enable a person to effectively participate in many social spheres, contribute to improving the quality of society and individual success.

It was determined that the main task of language training of future specialists is the formation and development of language and speech competences, which serve as representative characteristics of their professional competence. It has been established that the system of competency-based education in higher education puts new emphasis on teaching tools and teaching requirements. Priority is given to those that involve communicative and situational tasks, require the involvement of creative experience of students, are close to the future legal activity. Practical recommendations are provided regarding training methods that contribute to the formation of basic professional competencies, in particular, the speech culture of future specialists.

It was concluded that the competence approach is the main factor in the formation of the communicative competence of lawyers, and the linguistic competence of specialists is an indicator of their professional knowledge, value orientations and language culture.

Keywords: competence approach, speech culture, key competences, communicative competence, professional training, language and speech competence, competence training, legal activity.

У сучасних умовах розвитку вищої освіти в Україні необхідною умовою при підготовці майбутніх фахівців є застосування компетентнісного підходу. Компетентнісна освіта має на меті надати людині комплекс знань і практичних навичок для успішної самореалізації в різних сферах життя. Закон України «Про вищу освіту» визначає, що зміст вищої освіти має відповідати цілям і потребам суспільства. У процесі навчання необхідно сформувати систему професійних знань, умінь і навичок, а також професійних, світоглядних і громадянських якостей з урахуванням перспектив соціального, науково-технічного, культурно-мистецького розвитку. Завданням наукової та науково-технічної діяльності вищих навчальних закладів є створення та впровадження конкурентоспроможних нових технологій і кваліфікацій відповідно до досягнень сучасної науки і техніки.

Сучасне українське суспільство потребує фахівців, підготовлених відповідно до європейських освітніх вимог, конкурентоспроможних, компетентних, з інноваційним мисленням та сформованими цілями, здатних вільно спілкуватися

різними мовами та налагоджувати ділові контакти. Кожна сфера суспільного життя вимагає присутності компетентних фахівців, зокрема правова. Тому питання компетентнісного підходу до формування мовної культури мовлення юристів у закладах вищої освіти є **актуальним** і потребує наукового висвітлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Увага багатьох дослідників компетентнісного підходу зосереджена в основному на теоретичних засадах проблеми (Г. Пахомова, О. Овчарук, В. Лугувий, О. Савченко, Н. Кічук, І. Зязюн, В. Антипова, Н. Нагорна, І. Фрумін та ін.). Питання формування професійної компетентності студентів у процесі навчання в закладах вищої освіти досліджували О. Палій, М. Васильєва, І. Бондаренко, Н. Босак, С. Вітвицька, О. Вознюк, Л. Голованчук, І. Дроздова, Л. Пуховська, Н. Саєнко, С. Сисоєва, Н. Талізін, Л. Шевчук та ін.; шляхи оновлення освіти на компетентнісній основі розробляли С. Шишов, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Сериков, І. Фрумін, В. Шадриков та ін. У наукових працях розкрито професійні, культурні та діяльнісні аспекти цієї проблеми, у різних концепціях і теоріях обґрунтовано необхідність компетентнісного підходу під час освіти.

Більшість дослідників вважають, що компетентнісний підхід найбільш глибоко відображає інновації, що відбуваються сьогодні в усіх європейських країнах, забезпечує високий рівень та ефективність професійної підготовки (Г. Лежнина), допомагає морнізувати зміст педагогічної освіти (В. Антипова, І. Фрумін, К. Колесіна, Г. Пахомова), посилити практичну спрямованість освіти, увідповіднити з новими запитами ринку (А. Андрєєв), забезпечити компетентності випускників шкіл здатністю практичного розв'язання життєвих проблем (В. Байденко, Н. Бібік), з акцентом на побудову освітнього процесу відповідно до очікуваних або бажаних результатів. Головною метою вищої освіти має бути розвиток цілісної та цілеспрямованої особистості, здатної до вільного людського вибору та індивідуальних інтелектуальних зусиль, з багатофункціональними здібностями (І. Зязюн).

Формулювання мети статті. Питання компетентнісного підходу у формуванні мовної культури студентів юридичних закладів освіти, на нашу думку, не здобуло належного висвітлення в працях вітчизняних науковців. Тому метою роботи є дослідження ролі і значення компетентнісного підходу у формуванні культури мовлення студентів юридичних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підготовка компетентних фахівців, які володіють знаннями в різних сферах сучасного життя, є однією з потреб суспільства. Сучасна освіта все більше орієнтується на креативність, ініціативність, самостійність і мобільність майбутніх спеціалістів, вимагає якісно нового підходу до формування компетентності фахівців. Переваги компетентнісного підходу полягають у тому, що фахівці можуть успішно та ефективно реагувати на виклики суспільства, а також у можливості безперервного оновлення знань та навчання впродовж життя. Такі фахівці є конкурентоспроможними та здатними відповідати на виклики сьогодення.

Слід зазначити, що завдяки компетентнісному підходу головним у навчальному процесі є не поінформованість студентів, а їхня здатність розв'язувати проблеми, що виникають у пізнавальній, технічній та розумовій діяльності у сферах етичних, соціальних, правових, професійних та особистих стосунків. Отже, цей підхід передбачає такий тип змісту освіти, який не зводиться до знаннево-орієнтованої складової, а надає інтегрований досвід розв'язання життєвих проблем і виконання важливих професійних функцій, соціальних ролей і компетенцій.

У документі Міжнародної комісії Ради Європи поняття компетентності розглядається як загальна або первинна компетенція, тобто базове вміння або знання. Без відповідних знань компетентність не існує, але не всі знання завжди розуміються як компетентність. У навчанні можна визначити низку компетентностей. Наприклад, Європейська довідкова система (Key Competences for Lifelong Learning. A European Reference Framework) визначає вісім ключових компетентностей. Рада Європи запропонувала п'ять ключових компетентностей, якими повинні володіти європейці: політичні та соціальні компетенції; компетенції, пов'язані з життям у мультикультурному суспільстві; компетенції усного та писемного спілкування; компетенції, пов'язані з розвитком інформаційного суспільства; здатність навчатися впродовж життя (Степко, 2009:42).

На думку міжнародних експертів, на визначення ключових компетентностей впливає середовище, в якому живе людина. Роль ключових компетентностей залишається однаковою в різних сферах суспільства країни, оскільки функція суспільства полягає в тому, щоб гарантувати рівні умови для всіх людей, які виконують однакові функції протягом усього життя. Тому особливістю ключових компетентностей є те, що вони є вигідними і доступними для всіх верств суспільства. Ключові компетентності – це ті, що дають змогу людині ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах, сприяють підвищенню якості суспільства та індивідуальному успіху в різноманітних сферах життя (Глузман, 2009:55).

На основі досліджень і консультацій, проведених з метою адаптації Європейської рекомендації з ключових компетентностей для навчання впродовж життя (2006) до нових політичних, економічних і соціальних реалій Рекомендацією Ради Європи щодо ключових компетентностей для навчання впродовж життя від 22 травня 2018 року (2018/C 189/01) було схвалено оновлення таких ключових компетентностей для навчання: 1. Грамотність (Literacy competence); 2. Багатомовна компетентність (Languages competence); 3. Математична компетентність та компетентність у науках, технологіях та інженерії (Mathematical competence and competence in science, technology and engineering); 4. Цифрова компетентність (Digital competence); 5. Особиста, соціальна та навчальна компетентність (Personal, social and learning competence); 6. Громадянська компетентність (Civic competence); 7. Підприємницька компетентність (Entrepreneurship competence); 8. Культурна обізнаність та самовираження (Cultural awareness and expression competence) (Council Recommendation, 2018).

У сучасному світі всі люди потребують широкого спектру навичок і компетентностей, які необхідно постійно розвивати протягом усього життя. Основні визначені компетентності мають на меті закласти підвалини більш успішного та демократичного суспільства. Вони відповідають на потребу забезпечення сталого розвитку, соціальної згуртованості та подальшого розвитку демократичної культури.

У преамбулі Комюніке зустрічі європейських міністрів вищої освіти з 46 країн-учасниць Болонського процесу (Левен/Лувен-ла-Нев, Бельгія) зазначається, що європейська вища освіта стикається з ще більш важливими викликами і майбутніми можливостями глобалізації і тому повинна приділяти велику увагу розвитку студентських компетенцій, які необхідні на

ринку праці, що постійно змінюється, і дозволяють студентам стати активними і відповідальними громадянами (Комюніке конференції Європейських міністрів, відповідальних за вищу освіту, 2009:1).

В українському суспільстві важливого значення набувають нові типи особистісних, громадянських та соціальних якостей. Аналіз професійних обов'язків підтверджує актуальність таких якостей, як комунікабельність, відповідальність, самоаналіз, ефективність, співпраця, професійна самостійність, ініціативність та надмірна професійна активність. Формування важливих особистісних і професійних якостей відбувається в процесі соціалізації, інші розвиваються в процесі професійної освіти, а треті набуваються в процесі професіоналізації. Важливо розвивати особистість у процесі освіти так, щоб спонукати її до поповнення знань за рахунок особистої пізнавальної діяльності, вміння поєднувати широкі загальні знання зі здатністю розбиратися в значній кількості навчальних дисциплін. Загальнокультурний рівень є, певною мірою, ключем і основою для навчання впродовж життя (Доброскок, 2014:9).

Під якісною вищою освітою науковці розуміють сукупність професійних знань і навичок, що дозволяє кожній людині максимально реалізувати свій інтелектуальний і творчий потенціал, ефективно адаптуватися до швидких змін на ринку праці та оптимізувати використання накопиченого освітнього капіталу в умовах кардинальних світоглядних змін (Євтух, 2008:70).

На сьогоднішній день головним завданням мовної підготовки майбутніх фахівців є формування й розвиток мовних і мовленнєвих компетентностей, що слугують репрезентативними характеристиками його професійної компетентності. Ефективність майбутньої роботи юристів значною мірою залежить від того, наскільки вони володіють словом. Мова для правника є головним інструментом у його професійній діяльності, де важливо володіти засобами красномовства, бути комунікативно компетентним, переконливим, обізнаним, комунікабельним, грамотним. Мовна компетентність майбутніх юристів передбачає: досконале володіння сучасною українською мовою; вміння шукати, відбирати, сприймати, аналізувати та використовувати правову інформацію; вміле та професійне використання мовних стилів і жанрів відповідно до цілей і ситуацій спілкування; знання етикетних мовних формулювань та їх використання у професійному спілкуванні, вміння опрацювати різні типи фахових текстів, що передбачає глибокі знання та володіння понятійно-категоріальним апаратом і відповідними системами спеціалізованої галузі.

На основі мовної компетенції формується комунікативна компетенція. Під комунікативною компетенцією розуміють інтегроване використання вербальних і невербальних засобів для спілкування в конкретних соціальних і побутових ситуаціях та вміння орієнтуватися в комунікативних ситуаціях. Складовими комунікативної компетентності майбутніх правників науковці визначають володіння сучасними цифровими та інформаційними технологіями, знання мови, риторичні навички, вміння правильно структурувати комунікацію, вміння переконувати людей та вміння впливати на людей за допомогою слова (Барановська, Саражинська, 2008:50). Під культурою мовлення розуміють свідоме, цілеспрямоване, стилістично вмотивоване використання мовних засобів відповідно до мети та обставин спілкування.

Система компетентнісного навчання у вищій освіті по-новому ставить акценти на засобах навчання та вимогах до викладання. Пріоритет надається тим, що передбачають комунікативні та ситуативні завдання, що вимагають залучення креативного досвіду студентів, стимулюють їхню мислєтворчість, наближені до майбутньої юридичної діяльності. Підкреслимо, що з-поміж основних видів навчальної діяльності мусить переважати самостійна та навчально-дослідницька робота. Для цього слід пропонувати студентам завдання різного ступеня складності: укладання міні-словників юридичних термінів, дослідження актуальних наукових питань з юриспруденції, підготовка анотацій на наукові роботи з правознавства, написання есе з професійної тематики, опрацювання юридичних лексикографічних праць.

На практичних заняттях з мови української юриспруденції необхідно використовувати інформаційно-комунікаційні технології як один із шляхів підвищення пізнавальної активності та мовної культури студентів, застосовувати методи навчання, що сприяють формуванню основних фахових компетентностей для підвищення професійної самосвідомості майбутніх спеціалістів. Продуктивним буде використання кейс-методу у поєднанні з методом проєктів і елементами ділової гри. Це зумовлює використання різних стилів спілкування та умінь адаптуватися до змін ситуації, налагоджувати зворотний зв'язок, формування високої культури мовлення. Необхідно застосовувати різні форми й методи проведення занять: моделювання різних професійних ситуацій (судові дебати, юридичні консультації, наради тощо), виголошення обвинувальних та захисних промов, публічні виступи різної професійної тематики, мовно-стилістичний аналіз юридичних документів та ін.

Особливу увагу при формуванні професійної культури мовлення юристів у закладах вищої освіти слід приділити вивченню юридичної термінології. Необхідно ознайомити студентів з основними поняттями термінознавства, сформувати навички розмежування слова-терміна і слова-нетерміна, питомого українського терміна і запозиченого з інших мов, розрізнення значень слів та дефініцій термінів, навчити правильно й доцільно вживати юридичні терміни в професійних текстах, працювати з юридичними словниками.

Висновки. Таким чином, компетентнісний підхід є основним чинником у становленні комунікативної компетенції юристів, а мовна компетентність фахівців є показником їхніх професійних знань, ціннісних орієнтацій та загальної мовної культури, необхідних для якісної юридичної діяльності та професійної конкурентноспроможності.

Література:

1. Барановська Л. В., Саражинська І. А. Формування професійно-мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців законоохоронної сфери / Л. В. Барановська, І. А. Саражинська // Мовні концептуальні проблеми української лінгвістики : збірник наукових праць. К.: Вид-во КНУ ім. Тараса Шевченка, 2008. Вип. 24. Ч. 1. С. 45-50.
2. Глузман О. В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості / Олександр Глузман. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С.51-60.
3. Доброскок І. Загальнокультурний і професійний розвиток особистості як умова компетентності майбутнього фахівця. *Проблеми загальнокультурного і професійного розвитку особистості майбутнього фахівця в системі неперервної освіти*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 28-29 травня 2014 р. Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О.М., 2014. 398 с.

4. Євтух М.Б. Забезпечення якості вищої освіти – важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства / М.Б.Євтух, І.С.Волошук. *Педагогіка і психологія*. 2008. № 1. С.70-74.
5. Комюніке конференції Європейських міністрів, відповідальних за вищу освіту [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/education/higher/komunike_2009_ukr.doc.
6. Степко М.Ф. Компетентнісний підхід до організації підготовки фахівців, його розуміння і проблеми використання у вищій школі України / Михайло Филімонович Степко // *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С.42-51
7. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C 189/01). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7)

References:

1. Baranovs'ka L. V., Sarzhyns'ka I. A. (2008). Formuvannya profesiyno-movlennyevoyi kompetentsiyi maybutnikh fakhivtsiv zakonookhoronnoyi sfery / L. V. Baranovs'ka, I. A. Sarzhyns'ka // *Movni kontseptual'ni problemy ukrayins'koyi linhvistyky : Zbirnyk naukovykh prats'*. K.: Vyd-vo KNU im. Tarasa Shevchenka. 24(1) 45-50 [in Ukrainian].
2. Hluzman O. V. (2009). Bazovi kompetentnosti: sutnist' ta znachennya v zhyttyevomu uspihku osobystosti / Oleksandr Hluzman. *Pedahohika i psykholohiya*. 2. 51-60 [in Ukrainian].
3. Dobroskok I. (2014). Zahal'nokul'turnyy i profesynnyy rozvytok osobystosti yak umova kompetentnosti maybutn'oho fakhivtsya. *Problemy zahal'nokul'turnoho i profesynoho rozvytku osobystosti maybutn'oho fakhivtsya v systemi neperervnoyi osvity: zbirnyk materialiv Vseukrayins'koyi naukovy-praktychnoyi Internet-konferentsiyi, m. Pereyaslav-Khmel'nyts'kyu, 28-29 travnya 2014 r. Pereyaslav-Khmel'nyts'kyu: FOP Lukashevych O.M.* 398 [in Ukrainian].
4. Yevtukh M.B. (2008). Zabezpechennya yakosti vyshchoyi osvity – vazhlyva umova innovatsiynoho rozvytku derzhavy i suspil'stva / M.B.Yevtukh, I.S.Voloshchuk. *Pedahohika i psykholohiya*. 1. 70-74 [in Ukrainian].
5. Komyunike konferentsiyi Yevropeys'kykh ministriv, vidpovidal'nykh za vyshchu osvitu (2009). [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: http://www.mon.gov.ua/education/higher/komunike_2009_ukr.doc.
6. Stepko M.F. (2009). Kompetentnisnyy pidkhid do orhanizatsiyi pidhotovky fakhivtsiv, yoho rozuminnya i problemy vykorystannya u vyshchii shkoli Ukrayiny / Mykhaylo Fylymonovych Stepko // *Pedahohika i psykholohiya*. 2. 42-51 [in Ukrainian].
7. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C 189/01). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7).